

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:

«ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΥΓΕΙΑ – ΙΑΤΡΙΚΗ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ »

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: Φεμινιστικές Κινηματικές Δράσεις ως απάντηση σε πολιτικές υγείας: Η περίπτωση της Τουρκίας, κατά την διακυβέρνηση του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν

ΜΕΤΑΠΤ. ΦΟΙΤΗΤΗΤΡΙΑ: Σκούρου Χριστίνα

A.M. 20200200

ΑΘΗΝΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2025

POSTGRADUATE PROGRAM:

"GLOBAL HEALTH – DISASTER MEDICINE"

NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

MEDICAL SCHOOL

DIPLOMA THESIS

**TOPIC: Feminist Activist Responses to Health Policies: The Case of
Turkey during the Rule of Recep Tayyip Erdoğan**

POSTGRADUATE STUDENT: Skourou Christina

Student ID: 20200200

ATHENS

JANUARY 2025

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΚΡΙΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗΣ ΤΗΣ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ ΣΚΟΥΡΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

Εξεταστική Επιτροπή

Επιβλέπων

Μέλος

Μέλος

Η Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή η οποία ορίσθηκε από την Συνέλευση της Ιατρικής Σχολής του Παν. Αθηνών κατά τη Συνεδρίαση τηςης 20... για την αξιολόγηση και εξέταση τ... υποψηφίου κ , συνεδρίασε σήμερα .../.../....

Η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η Διπλωματική Εργασία τ. Κ. με τίτλο
.....
....., είναι πρωτότυπη, επιστημονικά και τεχνικά άρτια και η βιβλιογραφική πληροφορία ολοκληρωμένη και εμπεριστατωμένη.

Η εξεταστική επιτροπή αφού έλαβε υπ' όψιν το περιεχόμενο της εργασίας και τη συμβολή της στην επιστήμη, με ψήφους προτείνει την απονομή στον παραπάνω Μεταπτυχιακό Φοιτητή την απονομή του Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης (Master's).

Στην ψηφοφορία για την βαθμολογία ο υποψήφιος έλαβε για τον βαθμό «ΑΡΙΣΤΑ» ψήφους, για τον βαθμό «ΛΙΑΝ ΚΑΛΩΣ» ψήφους, και για τον βαθμό «ΚΑΛΩΣ» ψήφους Κατά συνέπεια, απονέμεται ο βαθμός «(Αριστα/Λίαν Καλώς/Καλώς)& (Βαθμός) ».

Τα Μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής

....., Επιβλέπων (Υπογραφή)

....., Μέλος (Υπογραφή)

....., Μέλος (Υπογραφή)

Βεβαιώνω ότι η παρούσα Διπλωματική Εργασία είναι αποτέλεσμα δικής μου δουλειάς και δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής.

Υπογραφή:

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια της διπλωματικής εργασίας κα
Ελένη – Παναγιώτα (Έλντα) Στούπα

&

όλες εκείνες τις δυναμικές γυναίκες- προσφύγες από την Τουρκία που με ενέπνευσαν

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία μελετά τις φεμινιστικές κινηματικές δράσεις, που αναπτύχθηκαν στην Τουρκία, κατά την διακυβέρνηση του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, εστιάζοντας στις αντιδράσεις απέναντι στις πολιτικές υγείας που εφαρμόστηκαν και τις έμφυλες διακρίσεις ως απόρροια αυτών. Μέσω της μελέτης περίπτωσης γίνεται μια συγκεντρωτική καταγραφή των πολιτικών υγείας της Τουρκίας σε αντιπαραβολή με τις φεμινιστικές κινηματικές δράσεις που αναπτύχθηκαν ως απάντηση σε αυτές. Εστιάζει σε θέματα, όπως οι περιορισμοί στις αμβλώσεις, οι αλλαγές στον ρόλο της μητρότητας, τα δικαιώματα των γυναικών με αναπηρία, και η εργασία στον χώρο της υγείας για μια γυναίκα. Παράλληλα αναλύονται οι φεμινιστικές δράσεις που γεννήθηκαν ως αντίδραση, με στόχο την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των γυναικών και την διεκδίκηση για ισότητα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης αναδείχθηκε ότι οι γυναίκες συνεχίζουν, κατά την διακυβέρνηση του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, να αγωνίζονται και να προσαρμόζονται σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Εντοπίζονται κινητοποιήσεις σε θέματα όπως ο οικογενειακός προγραμματισμός και η αποχώρηση από την Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης με διαδηλώσεις σε όλες τις πόλεις της χώρας, εκστρατείες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως η η καμπάνια «Πες Όχι στην απαγόρευση των αμβλώσεων», και η δημιουργία τοπικών φορέων υποστήριξης, όπως η Πρωτοβουλία γυναικών για Ειρήνη, η Ένωση γυναικών Τουρκίας και η Σοσιαλιστική Φεμινιστική Κολεκτίβα.

Λέξεις- Κλειδιά: Μέσα Ανατολή -Βόρεια Αφρική, Τουρκία, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, Φεμινιστικά Κινήματα, Κινηματικές Δράσεις, Πολιτικές Υγείας, Δράσεις με ευαισθησία στο φύλο

ABSTRACT

This study examines the feminist movement actions that developed in Turkey during the governance of Recep Tayyip Erdoğan, focusing on the reactions to the implemented health policies and the gender-based discrimination resulting from them. Through a case study, a comprehensive record is presented of Turkey's health policies compared to the feminist movement actions that arose in response. It focuses on issues such as restrictions on abortion, changes in the role of motherhood, the rights of women with disabilities, and women's employment in the healthcare sector. At the same time, the feminist actions that emerged as a reaction are analyzed, aiming to defend women's rights and advocate for equality. According to the findings of this study, it was revealed that women, during Recep Tayyip Erdoğan's governance, continue to struggle and adapt to a constantly changing environment. Mobilizations are observed on issues such as family planning and the withdrawal from the Istanbul Convention, with actions including protests in cities across the country, social media campaigns, such as the "Say No to the Ban on Abortion" campaign, and the establishment of local support organizations, such as the Women's Initiative for Peace, the Turkish Women's Union, and the Socialist Feminist Collective.

Keywords: Middle East - North Africa, Turkey, Recep Tayyip Erdoğan, Feminist Movements, Activist Actions, Health Policies, Gender- Based Actions

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΣΤΙΣ ΜΑΒΑ-ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	12
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	15
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ	17
ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥΡΚΙΑΣ- ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	17
<i>ΕΡΝΤΟΓΑΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ</i>	21
<i>ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ</i>	25
ΣΥΖΗΤΗΣΗ	28
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	31
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	33

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι γυναίκες στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής (ΜΑΒΑ) διαδραματίζουν ποικίλους και πολύπλευρους ρόλους λόγω της αλληλεπίδρασης πολιτιστικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών παραγόντων. Αυτή η τεράστια περιοχή περιλαμβάνει μια ποικιλία χωρών, η καθεμία με τη δική της μοναδική ιστορία και παραδόσεις, που οδηγούν σε σημαντικές διαφορές στην κατάσταση και τις εμπειρίες των γυναικών. Οι γυναίκες δεν αποτελούν μια ενιαία κοινότητα με ίδιους στόχους και αντιλήψεις, αλλά προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά και πολιτισμικά στρώματα. Οι χώρες της ΜΑΒΑ αποτελούν περιοχές με κοινά χαρακτηριστικά, αλλά όχι με ομοιογένεια. Σε ορισμένες χώρες, οι γυναίκες έχουν κάνει αξιοσημείωτα βήματα στην εκπαίδευση και τη συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό, ενώ σε άλλες αντιμετωπίζουν σημαντικές προκλήσεις που σχετίζονται με τα νομικά δικαιώματα, τους κοινωνικούς κανόνες και την πολιτική εκπροσώπηση (1).

Τα γυναικεία φεμινιστικά κινήματα στις χώρες της ΜΑΒΑ, διαφέρουν ως προς την ανάπτυξη τους και τους στόχους τους. Οι ομοιότητες των κινήματων αυτών έγκειται στο ότι μοιράζονται πολλούς ιστορικούς και πολιτικούς παράγοντες, όπως οι δεσμοί τους με τα εθνικιστικά κινήματα, οι δεσμοί τους με διαδικασίες εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης, και οι εντάσεις μεταξύ κοσμικών και θρησκευτικών τάσεων (1). Σε πολλές χώρες ξεκίνησαν να αναπτύσσονται ήδη από τα τέλη του 19^{ου} - αρχές 20^{ου} αιώνα. Αφορμή αυτών αποτελεί, η κοινωνικο-πολιτισμική πραγματικότητα, η εκάστοτε πολιτική εξουσία, και η εξέλιξη της τεχνολογίας (1).

Οι κινηματικές δράσεις δεν είναι ενιαίες και δεν αντιπροσωπεύουν ολόκληρη την γυναικεία κοινότητα. Οι διαφορές εντοπίζονται, κυρίως στις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες κάτω από τις οποίες αναπτύχθηκαν και διαμορφώθηκαν στην κάθε χώρα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Τουρκία, όπου τα φεμινιστικά κινήματα δεν προέκυψαν κατόπιν επεκτατικών πολιτικών αλλά λόγω άλλων εσωτερικών παραγόντων, σε αντίθεση με την Αίγυπτο, όπου η διεκδίκηση των γυναικείων δικαιωμάτων υπήρξε βασική παράμετρος της Βρετανικής επεκτατικής πολιτικής στην περιοχή (1).

Σύμφωνα με την Sadra Grey & Marian Sawyer, η εννοιολογική αποτύπωση του «κινήματος» απαιτεί μια ευρεία προσέγγιση, προκειμένου να «συμπεριλάβει μια ολόκληρη ποικιλία γυναικείων συλλογικών και ατομικών δράσεων, από οργανώσεις που αναζητούν πολιτικά και αστικά δικαιώματα για τις γυναίκες, έως τις φεμινίστριες - μεταρρυθμιστές στους εθνικούς και διακρατικούς θεσμούς, στον πολιτιστικό φεμινισμό και τα απελευθερωτικά και αυτονομιστικά κινήματα» (3). Ειδικότερα στις περιπτώσεις των χωρών της ΜΑΒΑ, ο ορισμός χρειάζεται να επεκταθεί, και να συμπεριλάβει τις γυναικείες οργανώσεις οι οποίες αποδέχονται και συντηρούν το υπάρχον status quo, μέσα από την υποστήριξη των γυναικών που βρίσκονται σε ευάλωτη θέση. Αξίζει να τονιστεί, ότι πολλές οργανώσεις δεν έχουν πάντα μεταρρυθμιστικό χαρακτήρα, και ότι πολλές γυναίκες απέχουν από τις συλλογικότητες αυτές. Μάλιστα πολλές φορές οι ίδιες οι

κυβερνήσεις των χωρών αυτών, προχωρούν στην δημιουργία φεμινιστικών οργανώσεων με στόχο την διατήρηση της υπάρχουσας κατάστασης, και στις οποίες έχουν τον απόλυτο έλεγχο. (4)

Στην παρούσα εργασία εξετάζεται η περίπτωση της Τουρκίας, κατά την διακυβέρνηση του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν ως προς τις φεμινιστικές κινηματικές δράσεις που αναπτύχθηκαν ως απάντηση στις πολιτικές υγείας. Αρχικά θα αναλυθεί το γενικότερο πλαίσιο των φεμινιστικών κινημάτων στις χώρες της MABA. Πιο συγκεκριμένα, για την περίπτωση της Τουρκίας, θα γίνει μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση της ανάπτυξης των φεμινιστικών δράσεων στην χώρα. Στην συνέχεια, θα παρουσιαστεί η άνοδος του Ερντογάν στην εξουσία, η δημιουργία του Κόμματος του (ΑΚΡ) και η πορεία του από δήμαρχος της Κωνσταντινούπολης μέχρι την ανάληψη της προεδρίας της Τούρκικης Δημοκρατίας. Τέλος θα αναλυθούν οι πολιτικές υγείας, που υιοθετήθηκαν κατά την διακυβέρνηση του και αφορούν τα δικαιώματα των γυναικών, και οι δράσεις που αναπτύχθηκαν ως απάντηση σε αυτές.

Η μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί είναι η μελέτη περίπτωσης, καθώς κρίνεται απαραίτητο να συνοψισθούν πρόσφατα βιβλιογραφικά δεδομένα πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Οι πηγές προέρχονται κυρίως από ιστότοπους (όπως το pubmed κτλ) και βιβλία, γραμμένα είτε στην ελληνική είτε στην αγγλική γλώσσα. Κριτήρια επιλογής βιβλιογραφίας, θα αποτελέσει η χρονολογία έκδοσης, η γλώσσα, η πηγή, και η εγκυρότητα.

Λόγω της γεωγραφικής θέσης της Τουρκίας, αλλά και την ιστορίας της, υπάρχουν σημαντικές διαφορές ως προς την ανάπτυξη του φεμινιστικού κινήματος. Εντοπίζονται τα εξής δίπολα: Ανατολή -Δύση, Πρόοδος- Οπισθοδρόμηση (Meltem Ahiska, 2003, όπως αναφέρεται στο Dokumaci, 2012). Αποτελεί την πρώτη χώρα με επίσημη θρησκεία τον Μουσουλμανισμό κατά πλειοψηφία, η οποία διαθέτει κοσμικό σύνταγμα και αστικό κώδικα, που διαφοροποιείται από την Σαρία (5). Χαρακτηριστικό της Τούρκικης κουλτούρας αποτελεί η παράδοση, και ο τρόπος που η πολιτική χρησιμοποιεί την πολιτισμική και τοπική ετερογένεια (6). Στην Τουρκία, συγκριτικά με άλλες χώρες της MABA, το γυναικείο κίνημα έχει συνεργαστεί με τις υπάρχουσες κρατικές δομές και θεσμούς και έχει επηρεαστεί σημαντικά από την πόλωση μεταξύ ισλαμιστικών και κοσμικών ομάδων, τις προσπάθειες εκδημοκρατισμού και επισημοποίησης των φεμινιστικών πρωτοβουλιών(1).

Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναφερθούν εν συντομία, γενικά στοιχεία και κάποια χαρακτηριστικά του φεμινιστικού κινήματος των χωρών της MABA. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα γίνει μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση του φεμινιστικού κινήματος στην Τουρκία. Κατά το τρίτο κεφάλαιο, θα μελετηθεί η πολιτική του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν από το 2003 μέχρι σήμερα, ως προς τα γυναικεία δικαιώματα, με κατεύθυνση τις πολιτικές υγείας. Τέλος, θα παρουσιαστεί η πορεία των σημαντικότερων κινηματικών δράσεις του γυναικείου κινήματος, πως αναπτύχθηκαν και ποια τα αποτελέσματά τους.

ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΣΤΙΣ ΜΑΒΑ-ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η αρχή του φεμινισμού ως ιδεολογικό πλαίσιο κοινωνικών θεωριών, πολιτικών κινήσεων και ηθικών φιλοσοφιών και ακτιβισμού στις χώρες της Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής (ΜΑΒΑ) είναι αμφιλεγόμενη. Παρόλο που ο δυτικός φεμινισμός άσκησε σημαντική επιρροή, οι τοπικές εκδοχές φεμινισμού, όπως ο Ισλαμικός φεμινισμός, προέκυψαν ως απάντηση στην ανάγκη αναδιαμόρφωσης της φεμινιστικής σκέψης σύμφωνα με τις πολιτισμικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες της περιοχής (7). Ο Ισλαμικός φεμινισμός εστιάζει σε ερμηνείες του Κορανίου που προωθούν την ισότητα των φύλων, ενώ απορρίπτει τον δυτικό φεμινισμό, που συχνά θεωρείται αποικιοκρατικό μέσο. Από την άλλη, ένα άλλο είδος φεμινισμού που αναπτύχθηκε στην περιοχή, ο κοσμικός φεμινισμός, επιδιώκει αλλαγές εκτός θρησκευτικού πλαισίου, προσπαθώντας να προωθήσει τη γυναικεία χειραφέτηση μέσα από τη ρήξη με τα παραδοσιακά και θεοκρατικά συστήματα. (7,8).

Το πρώτο φεμινιστικό κίνημα ξεκίνησε από την Αίγυπτο, όπου και εξαπλώθηκε ταχύτατα. Στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα, η Αίγυπτος βρισκόταν υπό βρετανική αποικιακή κυριαρχία, γεγονός που επηρέασε σημαντικές κοινωνικές αλλαγές, την εμφάνιση πνευματικών και πολιτικών κινήματων που αμφισβήτησαν τις παραδοσιακές δομές εξουσίας. Ως μέρος αυτών των αλλαγών, οι συζητήσεις γύρω από τα δικαιώματα των γυναικών, την εκπαίδευση και τη συμμετοχή στη δημόσια ζωή απέκτησαν εξέχουσα θέση (9). Ιδρύεται η Αιγυπτιακή Φεμινιστική Ένωση, εκδίδονται περιοδικά και ξεκινούν προγράμματα όπου γυναίκες διεκδικούν αλλαγές σε ζητήματα όπως ο γάμος, το διαζύγιο, η κληρονομιά, το οικογενειακό δίκαιο, η εκπαίδευση και οι επαγγελματικές ευκαιρίες (2).

Κατά τις δεκαετίες του 1980 και του 1990, ανεξάρτητα γυναικεία κινήματα αυξήθηκαν και διαφοροποιήθηκαν ανάλογα με τις ανάγκες, τις προτεραιότητες και τα πολιτικά καθεστώτα της κάθε περιοχής. Στην Αίγυπτο, δόθηκε έμφαση στην προώθηση της εξοικονόμησης πόρων και την οικονομική ενδυνάμωση των νοικοκυριών, στην Τυνησία και το Ιράκ στον οικογενειακό προγραμματισμό, στην εκπαίδευση στα παραδοσιακά πρότυπα απασχόλησης στην Συρία, και στις ανάγκες στον χώρο εργασίας στο Ιράκ. Ωστόσο, το πολιτικό πλαίσιο επηρέαζε σημαντικά τη δυνατότητα ανεξάρτητης δράσης. Στο Ιράκ, η πολιτική καταστολή καθιστούσε αδύνατη την ύπαρξη ανεξάρτητων γυναικείων κινήματων, ενώ στην Τυνησία οι οργανώσεις έπρεπε συνεχώς να προφυλάσσονται από την κρατική εμπλοκή. Παρά τις προκλήσεις, διεθνείς φορείς, όπως ο ΟΗΕ, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ανάδειξη θεμάτων που αφορούν τις γυναίκες και στην υποστήριξη της ίδρυσης μη κυβερνητικών οργανώσεων. Με αυτόν τον τρόπο, δημιούργησαν τις βάσεις για την ενίσχυση της γυναικείας παρουσίας και την προώθηση της ισότητας των φύλων. Παρόλο που η φεμινιστική σκέψη έχει ριζώσει εδώ και δεκαετίες, οι δυνατότητες οργάνωσης των κινήματων παραμένουν περιορισμένες

εξαιτίας παραγόντων όπως η έλλειψη χρηματοδότησης και το υψηλό προσωπικό ρίσκο που εμπεριέχει η συμμετοχή τους(1,8)

Δεν αντιμετωπίζουν όλες οι γυναίκες των ΜΑΒΑ τις ίδιες κοινωνικοοικονομικές προκλήσεις. Πέραν του κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, υπάρχουν διαφορές ως προς την πρόσβαση στην υγεία, στην εκπαίδευση, την σεξουαλικότητα, τα εγκλήματα τιμής, ακόμα και ως προς το αν διαμένουν σε αγροτικές ή αστικές περιοχές(4). Οι διαφορές αυτές, οδήγησαν στην δημιουργία διαφορετικών φεμινιστικών ταυτοτήτων με διαφορετικούς στόχους και στρατηγικές ως προς στην διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Αρχικά, οι κοσμικές φεμινίστριες, αναζητούν την αλλαγή πέραν της Ισλαμικής θρησκείας, γεγονός που συνεπάγεται ότι ορισμένες φορές λειτουργούν ενάντια των θρησκευτικών νορμών. Απορρίπτουν την φυλετική ανισότητα που ορίζεται μέσα από το θεοκρατικό σύστημα (8). Επηρεάζονται από τον Δυτικό Φεμινισμό, κατά συνέπεια, να θεωρείται από πολλούς ότι είναι υπεύθυνες για την συνέχιση της αποικιοκρατίας της Δύσης στην Ανατολή (7).

Σε πολλά μέρη του κόσμου, γυναίκες μουσουλμάνες συμμετέχουν στον φεμινιστικό ακτιβισμό (ισλαμικός φεμινισμός) εδώ και πολύ καιρό. Υποστηρίζουν ότι το Ισλάμ από μόνο του, σαν θρησκεία δεν καταπιέζει τις γυναίκες, αλλά ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύεται οδηγεί στην φυλετική ανισότητα (10), ενώ απορρίπτουν τον Δυτικό φεμινισμό ήδη από τον 20^ο αιώνα (7). Διάφοροι μελετητές επισημαίνουν, ότι οι γυναίκες αυτές προσπαθούν μέσα από τις μουσουλμανικές κοινότητες να ξεκινήσουν την αλλαγή, και δραστηριοποιούνται ενεργά στην αλλαγή της ερμηνείας των ιερών γραφών. Χρειάζεται να διαχωριστούν οι ισλαμίστριες φεμινίστριες από τις γυναίκες που πιστεύουν στο Ισλάμ και προωθούν την πατριαρχική ερμηνεία του μουσουλμανισμού (4). Σε χώρες όπως η Τουρκία, το Ιράν, το Ιράκ και η Συρία, αναπτύσσεται μια τρίτη φεμινιστική συλλογικότητα, αυτή των γυναικών Κούρδων. Η ιστορία έχει αναδείξει περιπτώσεις γυναικών σε θέσεις εξουσίας στον χώρο της θρησκείας, της πολιτικής ,ακόμα και της στρατιωτικής σφαίρας. Υπάρχουν διαφορές στον ρόλο της γυναίκας Κούρδισας, από χώρα σε χώρα, αλλά και από πόλη με περιφέρεια. Πολλές Κούρδισες συνεχίζουν να υποφέρουν από την κακομεταχείριση των πατριαρχικών και παραδοσιακών κοινωνιών τους, παρόλο που υπάρχουν ισχυρές κουρδικές γυναικείες οργανώσεις σε όλες τις περιοχές του Κουρδιστάν. Η ασάφεια των φυσικών συνόρων μεταξύ των κρατών που έχουν ελέγξει το Κουρδιστάν, είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των διασυνοριακών επιρροών μεταξύ των διαφόρων κινημάτων Κούρδων γυναικών (11). Τέλος, μια φεμινιστική κοινότητα που αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια είναι η LGBTQIA+, οι ακτιβιστές της οποίας αυξάνονται συνεχώς. Στην Παλαιστίνη, ιδρύονται επίσημα οι οργανώσεις ALQAWS (έτος ίδρυσης 2007) & ASWAT (έτος ίδρυσης 2003), οποίες αποτελούν σημείο αναφοράς για την εξέλιξη του κινήματος στην περιοχή. Στόχος τους η υπεράσπιση των ατόμων LGBTQIA+ κατά της κοινωνικής αδικίας και η ενίσχυση των δυνατοτήτων τους. Στην Αλγερία το 2007, με πρωτοβουλία της οργάνωσης Abu Nawas, ορίζεται η 10η Οκτωβρίου, ως εθνική ημέρα LGTBQIA+ ατόμων. Την ημέρα

αυτή στις 8:00μ.μ., ο κόσμος καλείται να ανάψει ένα κερί, και να δημοσιεύσει στο facebook φωτογραφία του, ως ένδειξη αλληλεγγύης και στήριξης τους. Στόχος της ένωσης, είναι η μεταβολή του νόμου, περί ποινής φυλάκισης και πληρωμής προστίμου, σε άτομα με ομοσεξουαλικές επαφές (12).

Από τα κοσμικά φεμινιστικά κινήματα μέχρι τον ισλαμικό φεμινισμό και τον ακτιβισμό των Κούρδων γυναικών, το καθένα έχει αναδυθεί ως απάντηση σε μοναδικές τοπικές προκλήσεις. Ωστόσο, αυτό που συνδέει αυτά τα κινήματα είναι ο κοινός αγώνας τους για τα δικαιώματα και την ισότητα των γυναικών μέσα σε πατριαρχικά και μερικές φορές κατασταλτικά καθεστώτα. Η περίπτωση της Τουρκίας με την πολύπλοκη ιστορία της κοσμικότητας και της ισλαμικής παράδοσης, αντιπροσωπεύει μια μοναδική τομή μεταξύ του δυτικού φεμινισμού και του ισλαμικού φεμινισμού. Ως έθνος που απλώνεται τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση, τα φεμινιστικά κινήματα της Τουρκίας έχουν διαμορφωθεί από προσπάθειες εκσυγχρονισμού και θρησκευτικού συντηρητισμού. Η εμπειρία της Τουρκίας αποτελεί παράδειγμα εξισορρόπησης μεταξύ των παγκόσμιων φεμινιστικών ιδεών και των τοπικών πολιτιστικών και θρησκευτικών κανόνων, καθιστώντας την μια κρίσιμη περίπτωση μελέτης για το μέλλον του φεμινισμού στην περιοχή ΜΕΒΑ.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Στην παρούσα διπλωματική εργασία, θα ακολουθεί ως μεθοδολογία η μελέτη περίπτωσης. Στόχος είναι να αποτυπωθεί η ιδιαιτερότητα της Τουρκίας ως προς τα φεμινιστικά κινήματα και την πολιτική την τελευταία 20ετία, κατά την παραμονή του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στην εξουσία. Η μελέτη περίπτωσης επιτρέπει την ενδελεχή ανάλυση ενός σύγχρονου κοινωνικού φαινομένου από διαφορετικές οπτικές γωνίες, παρέχοντας μια ολιστική και εις βάθος κατανόηση. Αυτό περιλαμβάνει προσεκτική μελέτη του φαινομένου, της ιστορικής εξέλιξης του, τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες που επηρεάζουν την διαμόρφωση του και άλλων θεσμικών, πολιτικών και πολιτιστικών παραγόντων. Η παρούσα μελέτη περίπτωσης είναι επεξηγηματική (explanatory), καθώς δύναται να απαντηθούν ερωτήματα όπως «γιατί, τι και πως», κατανοώντας πλήρως την φύση και την πολυπλοκότητα του φαινομένου σε σχέση με τις κοινωνικοπολιτικές αποφάσεις που λαμβάνονται, τους λόγους πίσω από αυτές, τη διαδικασία υλοποίησής τους και τα αποτελέσματά τους. Παράλληλα, αναδεικνύεται η πολυπλοκότητα της μελέτης περίπτωσης, δίνοντας έμφαση στις κοινωνικοπολιτικές δυναμικές που επηρεάζουν τις πολιτικές υγείας και την δυναμική των φεμινιστικών διεκδικήσεων ως απάντηση σε αυτές, υπό την διακυβέρνηση του Ερντογάν.

Η παρούσα διπλωματική έχει διαμορφωθεί, ώστε να προκύψουν αποτελέσματα, χρησιμοποιώντας ποικίλες βιβλιογραφικές πηγές. Η επιλογή των πηγών είναι αυστηρά καθορισμένη και όχι τυχαία. Οι πηγές προέρχονται μέσα από επιστημονικά άρθρα έγκυρων ιστοσελίδων (όπως Pubmed, Taylor & Francis κτλ), και βιβλία γραμμένα είτε στην ελληνική ή στην αγγλική γλώσσα. Κριτήριο επιλογής των πηγών αποτελεί η χρονολογία έκδοσης τους, η γλώσσα, η πηγή και η εγκυρότητα τους. Επιπλέον, δίνεται έμφαση στη χρήση ποιοτικών δεδομένων, όπως συνεντεύξεις, ποιοτικές έρευνες, αναλύσεις περιεχομένου, δημοσιεύσεις διεθνών οργανισμών (όπως το UNSHR), κυβερνητικές αναφορές πολιτικών υγείας, και δημοσιεύσεις γυναικείων οργανώσεων και γυναικείων περιοδικών, προκειμένου να αποτυπωθούν οι φωνές των ίδιων των γυναικών και των φεμινιστικών κινημάτων.

Η μελέτη εξετάζει πώς παράγοντες όπως το φύλο, η θρησκεία, η εθνοτική ταυτότητα και η κοινωνική τάξη επηρεάζουν τις φεμινιστικές διεκδικήσεις. Παράλληλα, λαμβάνονται υπόψη διεθνείς παράγοντες, όπως η επιρροή συνθηκών και οργανισμών, μεταξύ των οποίων η CEDAW και η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης.

Ένας από τους σημαντικότερους περιορισμούς της παρούσας μελέτης αποτελεί ο περιορισμένος αριθμός επιστημονικής βιβλιογραφίας σχετικά με τις συλλογικές φεμινιστικές διεκδικήσεις από το 2020 μέχρι και σήμερα. Ενώ σε ελάχιστη αρθρογραφία αναφέρονται πέραν της άμβλωσης και της μητρότητας, αναλυτικά οι πολιτικές υγείας εις βάρος των γυναικών. Για την συγγραφή της παρούσας μελέτης, ως προς τις κινηματικές διεκδικήσεις, αναζητήθηκαν και εντοπίστηκαν σε διαφορετικές ιστοσελίδες-ανάλογες του

σκοπού τους-, πολιτικές υγείας με ευαισθησία στο φύλο, συλλέχθηκαν και καταγράφηκαν συγκεντρωτικά. Επιπλέον, η γλώσσα συγγραφής των βιβλιογραφικών πηγών αποτελεί έναν ακόμα περιορισμό. Οι πηγές είναι γραμμένες στην ελληνική και αγγλική γλώσσα. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης προέρχονται από την σε βάθος μελέτη του Τούρκικου πλαισίου και δεν δύναται να γενικευτούν, χωρίς να ληφθούν υπόψιν οι πολιτισμικές και πολιτικές διαφοροποιήσεις.

Η μεθοδολογία αυτή παρέχει ένα πλούσιο αναλυτικό υπόβαθρο για την κατανόηση της πολυπλοκότητας των φεμινιστικών κινημάτων στην Τουρκία (13,14).

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥΡΚΙΑΣ- ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Ο φεμινισμός στη Δύση εξελίχθηκε σε παράλληλους αλλά διακριτούς δρόμους από την Τουρκία. Ενώ και οι δύο περιπτώσεις μοιράζονται παρόμοια χαρακτηριστικά, κάθε φεμινιστικό κύμα στην Τουρκία είναι βαθιά συνυφασμένο με το ιστορικό, πολιτικό και πολιτιστικό τοπίο της. Το φεμινιστικό κίνημα αυτής συχνά συνυφάνεται με ευρύτερους πολιτικούς αγώνες και συγκρούσεις που σχετίζονται με την κοσμικότητα και τον συντηρητισμό, τις κοινωνικές αλλαγές, και τις ποικίλες ταυτότητες και διεκδικήσεις ενώ ο δυτικός φεμινισμός έχει επικεντρωθεί στη νομική ισότητα και κοινωνική ένταξη. Και στις περιπτώσεις, ωστόσο, διαφαίνεται η ανθεκτικότητα στην υπεράσπιση της ισότητας των φύλων κάτω από διάφορες μορφές κοινωνικοπολιτικών προκλήσεων (6).

Η πρώτη προσπάθεια δυτικοποίησης της Τουρκίας, εντοπίζεται από το 1923, όπου γίνονται αλλαγές στην υφιστάμενη νομοθεσία και ιδρύεται η Τούρκικη Δημοκρατία, υπό τον στρατιωτικό και πολιτικό Κεμάλ Αττατούρκ. Πραγματοποιούνται αλλαγές στην νομοθεσία, την εκπαίδευση, αλλά και στις κοινωνικές νόρμες, με στόχο τον μοντερνισμό, την αστικοποίηση και την μεταφορά στα δυτικά πρότυπα. Φαίνεται ότι ο Κεμάλ Αττατούρκ, προσπάθησε να διαχωρίσει το κράτος από την θρησκεία, παρά το πολιτισμικό κόστος. Η μετατόπιση προς τα δυτικά πρότυπα σήμαινε ριζική αποκοπή από τα παραδοσιακά (15). Για την επίτευξη των παραπάνω, καθοριστικό ρόλο είχε το γυναικείο φύλο. Το πρώτο φεμινιστικό κίνημα που εμφανίστηκε στην περιοχή είχε ως στόχο την προώθηση της γυναικείας απελευθέρωσης, της ελευθερίας και της ενδυνάμωσης, που προέκυψαν μέσα από τις μεταρρυθμίσεις του (16). Παράλληλα αναπτύχθηκε το πρότυπο ιδανικής γυναίκας - γυναίκες ως νοικοκυρές και μητέρες που θα μεγάλωναν τις επόμενες γενιές πολιτών σύμφωνα με τα ιδανικά και τις αξίες του κράτους (17). Έτσι από την μία πλευρά υπήρχε η κοινωνική θέση και το ιδανικό μοντέλο γυναίκας της Τουρκίας, ενώ από την άλλη η απελευθέρωση τους ήταν απαραίτητη για την επίτευξη του στόχου του (15). Σύμφωνα με την Z. Arat (όπως αναφέρεται στο Cosar S & Onbasi F, 2008) οι μεταρρυθμίσεις αυτές είχαν ως στόχο την εθνική ανάπτυξη της Τουρκίας στο παγκόσμιο προσκήνιο, και όχι ως μέσο που θα επέτρεπαν στις γυναίκες να αναπτύξουν την ατομικότητα και την συλλογική συνείδηση τους (18). Προσπάθησε να διαχωρίσει την ιδιωτική από την δημόσια σφαίρα, θεσπίζοντας νόμους που αφορούσαν την ενδυμασία, τα κοινωνικοπολιτικά τους δικαιώματα, την συμμετοχή στα κοινά(19). Βασικό εμπόδιο στην επίτευξη των στόχων των γυναικείων διεκδικήσεων αποτέλεσαν, η άρνηση από πλευράς της Κεμαλικής Κυβέρνησης, της δημιουργίας Κόμματος Γυναικών και Ένωσης γυναικών και εφαρμογής του νόμου περί δικαιώματος του 'ψηφίζουν' (20).

Το δεύτερο κύμα φεμινισμού, εντοπίζεται την δεκαετία του 1980, λόγω των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών ιδιαιτεροτήτων της Τουρκίας. Στόχος των φεμινιστριών αποτελεί η απελευθέρωση από την πατριαρχία, και η εξάλειψη κοινωνικής περιθωριοποίησης. Διεκδικούν δικαιώματα στον χώρο της αναπαραγωγής, της ενδοοικογενειακής και σεξουαλικής βίας και τάσσονται κατά των διακρίσεων(16). Την δεκαετία του 1970 η αντιπαράθεση μεταξύ των πολιτικών κομμάτων της δεξιάς και αριστεράς ιδεολογίας, σε συνδυασμό με την αύξηση βίας, επέφερε πολιτική αστάθεια, η οποία οδήγησε στο στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980. Χαρακτηριστικό αυτού είναι η απουσία πολιτικής έκφρασης και ο περιορισμός της κοινωνίας των πολιτών (20). Αρκετές γυναίκες και υποστηρικτές της ανεξαρτησίας τους, συνελήφθησαν, ενώ άλλες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την χώρα. Οργανώσεις που είχαν δημιουργηθεί (GIKAP, BKP, CEDAW), τέθηκαν υπό τον αυστηρό έλεγχο της Κυβέρνησης. Η κοινωνική δυσαρέσκεια για την συνεχή παρουσία του στρατού στην πολιτική ζωή, η ανάγκη για εκδημοκρατισμό σε συνδυασμό με το άνοιγμα της Τούρκικης αγοράς προς τα Δυτικά κράτη, οδήγησαν στην άμεση κοινωνικοοικονομική ανασυγκρότηση του κράτους (21) (22). Έτσι, ενώ πριν από το πραξικόπημα οι γυναίκες συμμετείχαν στην πολιτική κυρίως μέσω αριστερών και δεξιών ομάδων, εκείνες που είχαν επηρεαστεί από τον δυτικό φεμινισμό κατάφεραν να εκφραστούν μόνο αφού η στρατιωτική επέμβαση του 1980 αποδυνάμωσε την «πατριαρχική» κυριαρχία αυτών των πολιτικών ομάδων. Ταυτόχρονα, την ίδια περίοδο, αναδύεται το πολιτικό Ισλάμ, επηρεάζοντας το φεμινιστικό κίνημα ως προς την φύση των διεκδικήσεων τους. Ως πολιτικό Ισλάμ ορίζεται: «η μετουσίωση της ισλαμικής πίστης σε συγκροτημένη πολιτισμική και κοινωνική ταυτότητα που καθίσταται αφετηρία πολιτικής δράσης» (16).

Από τις αρχές του 1990, το φεμινιστικό κίνημα αλλάζει χαρακτήρα, εξαπλώνεται και πετυχαίνει αλλαγές στην υπάρχουσα νομοθεσία. Βασικός στόχος αποτελεί η καταπολέμηση της βίας (σεξουαλική κακοποίηση, ενδοοικογενειακή βία). Δημιουργούνται οι πρώτες οργανώσεις γυναικών που προσφέρουν ψυχοκοινωνική και νομική υποστήριξη (16). Καθίσταται δυνατή η πρόσβαση σε ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις (project feminism) (20). Η αναζήτηση της γυναικείας ταυτότητας αποτελεί το επίκεντρο. Η απαγόρευση της μαντίλας σε δημόσιους φορείς και πανεπιστήμια, ο περιορισμός δημόσιας έκφρασης της θρησκείας- λήψη σκληρών μέτρων, και η αναζήτηση της ταυτότητας των Κούρδων πολιτών, σε συνδυασμό με τον εκσυγχρονισμό της Τουρκίας, οδήγησαν στην ανάπτυξη νέων φεμινιστικών ταυτοτήτων (5). Βασική αιτία του εκσυγχρονισμού αποτελεί η πρόσδεση στην διεθνή αγορά, η παρακμή των παραδοσιακών επαγγελμάτων, η ανάδειξη της νέας αστικής τάξης, η γραφειοκρατία δυτικού τύπου και η ανάπτυξη των αστικών κέντρων (13).

Οι κοσμικές φεμινίστριες ορίζουν τον φεμινισμό ως κίνημα με στόχο την απελευθέρωση της γυναίκας, την ελευθερία, και την ενδυνάμωση, η οποία μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από τις κοσμικές πολιτικές που εισήγαγε ο Κεμάλ Ατατούρκ. Από αυτή την οπτική, οι παραδοσιακές μορφές υποταγής της γυναίκας δεν μπορούν να αναιρεθούν

χρησιμοποιώντας τις πατριαρχικές δομές της ισλαμικής κοινωνίας για την υποταγή της γυναίκας. Έτσι βασικό πεδίο ακτιβισμού γίνεται η μαντίλα και καταδικάζουν το τρόπο ζωής των ισλαμιστριών. Για εκείνες, η μαντίλα αντιπροσωπεύει μορφή οπισθοδρόμησης, ισλαμικής αναβίωσης, και μορφή καταπίεσης που προέρχεται μέσα από την θρησκεία (21).

Αντίθετα, οι φεμινίστριες που υποστηρίζουν το Ισλάμ, επιδιώκουν αλλαγές μέσα από την θρησκευτική τους ταυτότητα. Η μαντίλα αποτελεί σύμβολο για την αυτονομία τους, και βασικό πεδίο διεκδικήσεων, καθώς έχει να κάνει με περιορισμό της προσωπικής τους ελευθερίας. Επιδιώκουν την επανερμηνεία του Κοραανίου και των Ισλαμικών κειμένων, μέσα από μια ανανεωμένη ματιά, καταλήγοντας ότι τα δυο φύλα αλληλοσυμπληρώνονται. Οι εντάσεις αυξήθηκαν, μετά την θέσπιση του νόμου για την απαγόρευση της στους δημόσιους φορείς το 1982, διχάζοντας έτσι, σημαντικά την χώρα, αφού θεωρήθηκε ως ο περιορισμός της ελεύθερης άσκησης της θρησκείας του μουσουλμανισμού (απαγόρευση πρόσβασης στα δημόσια πανεπιστήμια, στην αγορά εργασίας κτλ). Εκ τότε παρατηρείται έντονη πολιτική δράση των Ισλαμιστριών, η οποία προκύπτει μέσα από την αλληλεγγύη στην κοινή τραυματική τους εμπειρία. Σε αντίθεση με τις κοσμικές φεμινίστριες, όπου σύνδεσμος τους αποτελεί ο μοντερνισμός και η εκπαίδευση (23).

Ένα τρίτο και αναπόσπαστο κομμάτι του Τούρκικου φεμινισμού, αποτελούν οι γυναίκες Κούρδισες, η συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή και η διαμόρφωση της ταυτότητας τους. Η αλληλεπίδραση τους με τα φεμινιστικά κινήματα επηρέασε σημαντικά τον πολιτικό ακτιβισμό της Τουρκίας. Το 2008 αρχίζουν να ενσωματώνουν στις πολιτικές τους διεκδικήσεις, τις εμπειρίες τους. Οι σχέσεις τους με τα υπόλοιπα φεμινιστικά κινήματα της Τουρκίας είναι τεταμένες, κυρίως λόγω των επιπτώσεων των μακροχρόνιων πολιτικών, ως προς την άρνηση της Κουρδικής ταυτότητας τους, και τον εθνικισμό. Η άρνηση της τούρκικης Κυβέρνησης για πολιτισμική αναγνώριση, σε συνδυασμό με την επιβολή πολιτικών που στόχευαν στην εξάλειψη της κούρδικης γλώσσας και πολιτισμού, οδήγησαν στην δημιουργία συναισθημάτων περιθωριοποίησης και ενίσχυσαν την ανάγκη τους για αναγνώριση και ισότητα. Κατά συνέπεια οι γυναίκες από την μια πλευρά κατηγορήθηκαν από τους Κούρδους, ότι με τις διεκδικήσεις τους απομακρύνονται από τον σκοπό τους (την αναγνώριση τους), ενώ από την άλλη πλευρά, τους ζητήθηκε να παραμερίσουν την εθνοτική τους ταυτότητα, και να διεκδικήσουν τα γυναικεία δικαιώματα τους. Εκ των ανωτέρω, αποφεύγουν να χαρακτηρίσουν το κίνημα τους ως «κουρδικό», καθώς αποσκοπούν στην καταπολέμηση της βίας που ασκούν στις γυναίκες στην ΝΑ Τουρκία, Κούρδισες και μη (24). Το πρώτο περιοδικό γυναικών Κούρδων, εκδόθηκε για πρώτη φορά τον Μάρτιο του 1996, με το όνομα ROZA, και συνέχισε να εκδίδεται έως τις αρχές της δεκαετίας 2000 (25).

Τέλος, από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, μετά το τέλος της πολιτικής κρίσης που διατάραξε την χώρα και είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της βίας, αρχίζουν να εμφανίζονται στην δημόσια σφαίρα άτομα LGBTQIA+ και να οργανώνονται σε

κοινότητες, ενώ από την δεκαετία του 1990 ιδρύονται οι πρώτες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) με βασικό τους αντικείμενο την διαμαρτυρία ενάντια σε κάθε μορφή καταπίεσης που αφορά την σεξουαλική τους ταυτότητα. Τα μέλη της κοινότητας αυτής αντιδρούν, καθώς θεωρούν ότι οι αρχές προτιμούν να περιορίζουν τα δικαιώματά τους, παρά να λαμβάνονται μέτρα για την προστασία τους. Οι πρώτες κινηματικές δράσεις αντίστασης ξεκίνησαν από τα σημεία συνάντησης ατόμων LGBTQIA+. Η πρώτη διαμαρτυρία έλαβε χώρα το 1987 και είχε την μορφή απεργίας πείνας, όπου 37 gay & trans άτομα διαμαρτυρήθηκαν ενάντια στην αστυνομική παρενόχληση και βία, που βίωναν τα άτομα αυτά (16), (12).

Η συνύπαρξη των διαφορετικών φεμινιστικών κοινοτήτων, ανέδειξε την πολυμορφία των αγώνων για την ισότητα φύλων. Η γενική δυσαρέσκεια του κόσμου, ως προς την πολιτική εξουσία και τα κυβερνώντα κόμματα, η απουσία γυναικών από την πολιτική εξουσία, το κουρδικό ζήτημα, η ανάπτυξη του «βαθύ κράτους» και οι κατηγορίες σε διεθνές επίπεδο για εγκλήματα του κράτους, οδήγησαν το 2003, στην εκλογή του κόμματος AKP (Justice and Development Party), ως κυβερνών κόμμα, και του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, ως πρωθυπουργό της χώρας. Σε αυτό το πλαίσιο, σηματοδοτήθηκε μια νέα εποχή για την διεκδίκηση των γυναικείων δικαιωμάτων και την θέση αυτών στην Τουρκία (22).

ΕΡΝΤΟΓΑΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν – Πρόεδρος της Τούρκικης Δημοκρατίας-, γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Κωνσταντινούπολη στην περιοχή της Κασίμπασα, τον Φεβρουάριο του 1954. Το γεγονός ότι προέρχεται από μεσαίας οικονομικής τάξης οικογένεια, σε συνδυασμό με τη διαπαιδαγώγηση και φοίτησή του σε θρησκευτικό σχολείο της περιοχής, την επαφή του με την αστική εργατική τάξη αλλά και με τους περιθωριοποιημένους πληθυσμούς της Τουρκίας, τον διαμόρφωσαν ως τον σημερινό πολιτικό ηγέτη. Η ενασχόληση του με την πολιτική ξεκίνησε κατά τα φοιτητικά του χρόνια, που σπούδαζε Διοίκηση Επιχειρήσεων στη Σχολή Οικονομικών και Διοικητικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Μαρμαρά, και όπου δραστηριοποιήθηκε πολιτικά και κοινωνικά.

Κατά τη δεκαετία του 1970, εντάχθηκε στο Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας (Milli Selamet Partisi), του ισλαμιστή πολιτικού και ηγέτη, Ερμπακάν. Ο ακτιβισμός του και η ικανότητά του να συνδέεται με τη λαϊκή βάση τον έκαναν γρήγορα αναγνωρίσιμο. Η ιδεολογία του επικεντρωνόταν στην κοινωνική δικαιοσύνη, την εθνική κυριαρχία και τις ηθικές αξίες εμπνευσμένες από το Ισλάμ(26).

Μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980, η πολιτική σκηνή της Τουρκίας αναδιαμορφώθηκε, το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας, μαζί με άλλα πολιτικά κόμματα, διαλύθηκαν. Στη συνέχεια, ο Ερμπακάν ίδρυσε το Κόμμα Ευημερίας (*Refah Partisi*) στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και ο Ερντογάν εντάχθηκε στο κόμμα του. Το 1994, έθεσε υποψηφιότητα για δήμαρχος της Κωνσταντινούπολης. Το 1997, καταδικάστηκε σε 4 μήνες φυλάκισης και του απαγορεύτηκε η ανάληψη δημοσίων αξιωμάτων, όταν κατηγορήθηκε από κοσμικούς κύκλους για υποκίνηση θρησκευτικού μίσους. Ωστόσο, η φυλάκισή του αύξησε τη δημοτικότητά του, ιδιαίτερα ανάμεσα στις συντηρητικές και θρησκευτικές κοινότητες της Τουρκίας, που τον έβλεπαν ως θύμα της αυταρχικότητας του κοσμικού κατεστημένου (5).

Το 2001, ίδρυσε το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (*Adalet ve Kalkınma Partisi* ή AKP) με συμμάχους από διαφορετικά πολιτικά υπόβαθρα, μέσα σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης της Τουρκίας. Το AKP εστίασε στην οικονομική ανάπτυξη, στις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις και στις βελτιωμένες σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση, διατηρώντας ταυτόχρονα μια συντηρητική στάση. Το κόμμα παρουσιάστηκε σαν μια σημαντική στροφή από την παραδοσιακή ισλαμιστική πολιτική του παρελθόντος, σε μια «συντηρητική δημοκρατία»(27). Χαρακτηρίζεται από φιλελεύθερες πολιτικές σε οικονομικό επίπεδο και διεκδικεί μουσουλμανικές αξίες στο κοινωνικο-πολιτισμικό επίπεδο (27).

Στην πρώτη περίοδο διακυβέρνησής του, το AKP προσπάθησε να ενισχύσει την συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική σύμφωνα με τις απαιτήσεις της ΕΕ. Η ενσωμάτωση δημοκρατικών αξιών και η προώθηση της ισότητας των φύλων αποτέλεσαν

βασικούς στόχους της πολιτικής του, ενισχύοντας την υποψηφιότητα των γυναικών στις τοπικές εκλογές αυτοδιοίκησης. Η πολιτική συμμετοχή των γυναικών στην Τουρκία σημείωσε σημαντική πρόοδο κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ), ιδίως από το 2002 έως το 2011 (22, 28).

Μετά το 2011, η στρατηγική του ΑΚΡ για τις γυναίκες υπέστη αξιοσημείωτες αλλαγές. Η εξασθένηση του ενθουσιασμού για την ένταξη στην ΕΕ και το αντι-δυτικό κλίμα που είχε αρχίσει να αναπτύσσεται στην τουρκική κοινωνία οδήγησαν σε μείωση των προσπαθειών για την προώθηση των δικαιωμάτων των γυναικών. Παράλληλα, η υποχώρηση της πίεσης για εκδημοκρατισμό επέτρεψε στο ΑΚΡ να υιοθετήσει μια πιο συντηρητική και θρησκευτικά προσανατολισμένη πολιτική (28).

Ένα καθοριστικό σημείο ήρθε το 2010, όταν ο τότε Πρωθυπουργός Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, σε συνάντηση με γυναικείες ΜΚΟ, δήλωσε ανοιχτά ότι δεν πιστεύει στην ισότητα των φύλων, επικαλούμενος την ισλαμική έννοια της *fitrat* (φύση) για να υπογραμμίσει τους ρόλους των φύλων που βασίζονται στη «φυσική» τους διαφορά (5). Οι γυναίκες άρχισαν να παρουσιάζονται όλο και περισσότερο ως νοικοκυρές και μητέρες, παρά ως ανεξάρτητοι φορείς δικαιωμάτων. Ταυτόχρονα πραγματοποιούνται θεσμικές αλλαγές όπως η κατάργηση της Γενικής Διεύθυνσης Κατάστασης και Προβλημάτων των Γυναικών από το Υπουργείο Οικογένειας και Κοινωνικών Πολιτικών, και η στενή του συνεργασία με την Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων. Η παραπάνω μεταβολή σήμαινε ότι οι γυναίκες θεωρούνταν πλέον κατά κύριο λόγο αντικείμενα «προστασίας» δίπλα στα παιδιά, τα άτομα με αναπηρίες και τους ηλικιωμένους και όχι ως πλήρεις φορείς δικαιωμάτων. (5).

Η προώθηση πατριαρχικών προτύπων, με επίκεντρο την θρησκεία, έχει περιορίσει την αυτονομία των γυναικών και έχει επηρεάσει την μορφή διεκδικήσεων. Η μητρότητα αποτελεί κεντρικό στοιχείο στην πολιτική του ΑΚΡ, με τον Ερντογάν να παρακινεί τις γυναίκες να αποκτήσουν τουλάχιστον τρία παιδιά, υπογραμμίζοντας την ηθική και εθνική σημασία αυτού. Παρά την απουσία νομοθετικών αλλαγών, οι περιορισμοί στις αμβλώσεις και στις καισαρικές τομές οδήγησαν σε απαγόρευση των αμβλώσεων, καθώς τα περισσότερα δημόσια νοσοκομεία αρνούνται τη διαδικασία (29).

Παράλληλα, το ΑΚΡ καταστέλλει φεμινιστικά κινήματα και ανεξάρτητες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, απαγορεύοντας εκδηλώσεις όπως η *Feminist Night March* και ενισχύοντας κρατικά ελεγχόμενες ΜΚΟ, όπως η ΚΑΔΕΜ. Οι οργανώσεις αυτές προωθούν τη συντηρητική ατζέντα του κόμματος, περιορίζοντας ανεξάρτητες φεμινιστικές φωνές (29). Προκειμένου να μην κατηγορηθεί ως αυταρχικό καθεστώς που καταπιέζει τις διαφορετικές φωνές, το 2013 ιδρύει την ΜΚΟ ΚΑΔΕΜ, με βασικό αντικείμενο την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας και την ενίσχυση των γυναικών οικονομικά και πολιτικά, προωθώντας οικογενειοκεντρικές πολιτικές και διεκδικώντας την έμφυλη δικαιοσύνη (*gender justice*) και όχι την έμφυλη ισότητα (*gender equality*). Ανάμεσα στα μέλη της οργάνωσης, είναι η κόρη του Ερντογάν, Σουμειγιε (Sumeyye) (30).

Το 2014 εξελέγη πρόεδρος της Τούρκικης Δημοκρατίας για μια πενταετία αφού προηγουμένως άσκησε τα καθήκοντα του πρωθυπουργού για σχεδόν έντεκα χρόνια. Στις 15 Ιουλίου 2016, η απόπειρα στρατιωτικού πραξικοπήματος από την κοινότητα του πολιτικού αντιπάλου του AKP, Φετουλάχ Γκιολέν (Fetullah Gulen) αναστάτωσε την Τουρκία και άλλαξε την πολιτική της τροχιά. Το πραξικόπημα παρείχε στον Ερντογάν την ευκαιρία να εδραιώσει τον έλεγχο του και συστηματικά να απωθηθούν φωνές και ομάδες αντιπολίτευσης από την δημόσια ζωή, μεταμορφώνοντας έτσι το δημοκρατικό πλαίσιο της χώρας σε πιο αυταρχικό. Πέντε μέρες μετά την απόπειρα πραξικοπήματος, ο Ερντογάν κήρυξε την χώρα υπό κατάσταση έκτακτης ανάγκης, αρχικά για το διάστημα 3 μηνών, αλλά κατόπιν παρατάσεων έλαβε τέλος τον Ιούλιο του 2018. Στο μεσοδιάστημα, η κυβέρνηση παράκαμψε τον κοινοβουλευτικό και δικαστικό έλεγχο, και κυβερνούσε με νομοθετικά διατάγματα. Αυτά τα διατάγματα διεύρυναν την εξουσία του Ερντογάν, δίνοντας του τα μέσα να μετατρέψει το πολίτευμα από κοινοβουλευτική δημοκρατία σε εκτελεστική προεδρική δημοκρατία, με τον ίδιο να εκτελεί μέχρι και σήμερα καθήκοντα προέδρου της χώρας. Η παραπάνω αλλαγή τέθηκε σε δημοψήφισμα τον Απρίλιο του 2017 με λίγο παραπάνω από το 50% να τάσσεται υπέρ αυτού. Στόχος της αλλαγής του πολιτεύματος αποτέλεσε η προώθηση της εθνικής σταθερότητας και ασφάλειας. Έτσι ο ρόλος του τούρκικου Κοινοβουλίου μειώνεται στο ελάχιστο, και δίδεται στον πρόεδρο ο πλήρης έλεγχος την νομοθετικής διαδικασίας (27,31).

Το νέο πολιτικό σύστημα, κατέργησε τους μηχανισμούς ελέγχου, που εξυπηρετούσε η διάκριση των εξουσιών, συγκεντρώνοντας όλη την εξουσία στα χέρια του Προέδρου. Η εδραίωση της ολοένα αυταρχικότερης διακυβέρνησης συνέβη εν μέσω του αυξανόμενου εθνικισμού, συνεχής παρουσίας του στρατού, των συγκρούσεων με τους Κούρδους, και την σκόπιμη προσπάθεια για την διαμόρφωση της «Νέας Τουρκίας» (5). Η «Νέα Τουρκία», όπως ορίζεται από το AKP υπό την ηγεσία του Ερντογάν, είναι ένα κράτος που στηρίζεται στην προώθηση και προστασία της τούρκικης ταυτότητας, η οποία συνδυάζει την θρησκεία, την εθνική υπερηφάνεια και την οθωμανική κληρονομιά. Κύρια χαρακτηριστικά αυτής αποτελούν, η αποδόμησή του Κεμαλισμού- μέσω της αντικατάστασης της κοσμικότητας, ο κεντρικός ρόλος της θρησκείας στην δημόσια ζωή και διακυβέρνησης και η ενίσχυση της εικόνας ενός «ισχυρού ηγέτη» που προστατεύει τον λαό (32).

Σύμφωνα με την συντηρητική και θρησκευτική ατζέντα του κόμματος, αλλάζουν και οι πολιτικές φύλου. Σημαντικές εξελίξεις της περιόδου αυτής αποτελούν η κατάργηση πολιτικών ευαίσθητων στο φύλο, όπως για παράδειγμα η αποχώρηση το 2021 από την Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης -κορυφαία διεθνή συνθήκη για την πρόληψη της βίας κατά των γυναικών-, η νομιμοποίηση του γάμου κάτω των 18 ετών και ο περιορισμός του δικαιώματος σε διατροφή για τις γυναίκες κατά το διαζύγιο. Παρά τις μεταρρυθμίσεις των πρώτων χρόνων, απέτυχε να επιβάλει μέτρα που στοχεύουν στην καταπολέμηση της έμφυλης βίας, κατά συνέπεια την ραγδαία αύξηση αντίστοιχων αναφορών. Ταυτόχρονα, καταστέλλονται φεμινιστικές και LGBTQIA+ οργανώσεις, οι

οποίες παρουσιάζονται ως απειλές για την παραδοσιακή οικογένεια, με στόχο να υπονομεύσουν την εθνική τους ταυτότητα και προωθούνται κρατικά υποστηριζόμενες γυναικείες ομάδες (33, 34).

Η ιστορία του Ερντογάν είναι μια αντανάκλαση των προκλήσεων, και των αντιφάσεων που χαρακτηρίζουν την Τουρκία. Η πορεία του, από δήμαρχος της Κωνσταντινούπολης έως πρόεδρος με εκτεταμένες εξουσίες, αναδεικνύει τη δύναμη της πολιτικής στρατηγικής, του λαϊκισμού και της ικανότητας να προσαρμόζεται σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Οι πολιτικές του ΑΚΡ για το φύλο αποκαλύπτουν μια πορεία εργαλειοποίησης και συντηρητισμού. Αξιοποιώντας φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις για την απόκτηση νομιμότητας, το ΑΚΡ σταδιακά μετατοπίστηκε στην προώθηση παραδοσιακών ρόλων φύλου και στην κατάργηση μέτρων προστασίας για τις γυναίκες. Μέσω της περιθωριοποίησης φεμινιστικών κινημάτων και της αντικατάστασης θεσμών με συντηρητικούς, το ΑΚΡ έχει υιοθετήσει ένα πατριαρχικό πλαίσιο που υπονομεύει την ισότητα των φύλων στην Τουρκία.

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

Από την άνοδο του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στην εξουσία, τα φεμινιστικά κινήματα στην Τουρκία αντιμετώπισαν αυξανόμενες προκλήσεις για την υπεράσπιση πολιτικών υγείας με επίκεντρο τους το φύλο. Γίνονται προσπάθειες των φεμινιστικών κινήματων για την αντιμετώπιση των ανισοτήτων στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου και την υπεράσπιση των αναπαραγωγικών δικαιωμάτων υπό την προεδρία του Ερντογάν.

Τα γυναικεία κινήματα στην Τουρκία επισημαίνουν εδώ και καιρό την διάκριση ως προς το φύλο στον χώρο της ιατρικής εκπαίδευσης και στην παροχή υγειονομικής περίθαλψης. Οι ιατρικές ειδικότητες στις οποίες πλειοψηφούν γυναίκες, όπως η γυναικολογία και η παιδιατρική, είναι συχνά υποτιμημένες σε σύγκριση με τους ανδροκρατούμενους χειρουργικούς τομείς (π.χ. ορθοπεδική). Οι ομάδες υπεράσπισης δικαιωμάτων των γυναικών, έχουν ζητήσει την ενσωμάτωση της εκπαίδευσης περί του φύλου στα ιατρικά προγράμματα προκειμένου να αρθούν αυτές οι ανισότητες. Τέτοιες μεταρρυθμίσεις έχουν ως στόχο να διασφαλίσουν ότι οι επαγγελματίες του τομέα της υγείας είναι ικανοί να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες υγείας που σχετίζονται με το φύλο, ενθαρρύνοντας ένα χωρίς αποκλεισμούς περιβάλλον υγειονομικής περίθαλψης. Επιπλέον, τα φεμινιστικά κινήματα έχουν επιστήσει την προσοχή στην ανάγκη για αλλαγές εντός των ιατρικών χώρων με στόχο την αντιμετώπιση της παρενόχλησης και των διακρίσεων στο χώρο εργασίας. Αυτές οι προσπάθειες στοχεύουν στη δημιουργία μιας κουλτούρας χωρίς αποκλεισμούς στο ιατρικό επάγγελμα, διασφαλίζοντας ότι τόσο οι ασθενείς όσο και οι ιατροί επωφελούνται από ένα πιο δίκαιο σύστημα (35).

Τα αναπαραγωγικά δικαιώματα βρίσκονται στο επίκεντρο της σύγκρουσης μεταξύ των φεμινιστικών κινήματων και της διοίκησης του Ερντογάν. Το 2012, ο Ερντογάν εξίσωσε την άμβλωση με φόνο και επέκρινε την επικράτηση των καισαρικών τομών, χαρακτηρίζοντάς τις ως υπαίτιες για την μείωση του πληθυσμού της Τουρκίας, με τον ίδιο να προτείνει το περιθώριο άμβλωσης των 4 εβδομάδων. Ενώ η άμβλωση παραμένει νόμιμη έως και δέκα εβδομάδες, η πρόσβαση σε υπηρεσίες περιορίζεται, με πολλά δημόσια νοσοκομεία να παύουν να προσφέρουν αυτές τις υπηρεσίες. Σε απάντηση, φεμινιστικές οργανώσεις ξεκίνησαν εκστρατείες σε εθνικό επίπεδο, όπως το κίνημα «Say no to Abortion Ban!», αξιοποιώντας ψηφιακές πλατφόρμες, διεθνείς αναφορές και διαμαρτυρίες στους δρόμους για να αντιμετωπίσουν αυτούς τους περιορισμούς. Για την επίτευξη αυτών των προσπαθειών αναζήτησαν υποστήριξη τόσο από εγχώριους όσο και από διεθνείς φορείς. Οι ακτιβιστές τόνισαν επίσης τις κοινωνικοοικονομικές συνέπειες των παραπάνω πολιτικών, ιδιαίτερα για τις γυναίκες χαμηλού εισοδήματος που αντιμετωπίζουν τα μεγαλύτερα εμπόδια πρόσβασης. Επιπλέον, τα φεμινιστικά κινήματα έχουν εργαστεί για την ενσωμάτωση ολοκληρωμένων πόρων σεξουαλικής εκπαίδευσης και οικογενειακού προγραμματισμού σε προγράμματα δημόσιας υγείας. Έχουν επίσης

συνεργαστεί επιτυχώς με ευρωπαϊκούς οργανισμούς για να θέσουν την τουρκική κυβέρνηση υπόλογη για τις δεσμεύσεις της στο πλαίσιο διεθνών συμφωνιών για τα ανθρωπίνια δικαιώματα, όπως η CEDAW(36,37) .

Η βία με βάση το φύλο παραμένει ένα διάχυτο ζήτημα στην Τουρκία, με σοβαρές επιπτώσεις στη σωματική και ψυχική υγεία των γυναικών. Γυναικείοι φορείς έχουν εργαστεί για την ενίσχυση της νομικής προστασίας και υποστήριξης για τους επιζώντες. Η αποχώρηση της Τουρκίας το 2021, από την σύμβαση της Κωνσταντινούπολης ήταν σημαντικό πλήγμα σε αυτές τις προσπάθειες. Οι γυναίκες συνεχίζουν να αγωνίζονται για τη δημιουργία υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης για τους επιζώντες, συμπεριλαμβανομένης της υποστήριξης ψυχικής υγείας και των καταφυγίων. Επιπλέον, φεμινιστικές οργανώσεις έχουν ζητήσει υποχρεωτική εκπαίδευση για την επιβολή του νόμου και στους παρόχους υγειονομικής περίθαλψης, ώστε να χειρίζονται περιπτώσεις βίας με βάση το φύλο με ευαισθησία και αποτελεσματικότητα. Εργάστηκαν επίσης για τη δημιουργία καταφυγίων για την παροχή υποστήριξης σε επιζώντες σε ολόκληρη τη χώρα. Η συμμετοχή των φεμινιστικών ΜΚΟ (π.χ Πρωτοβουλία γυναικών για Ειρήνη, Ένωση γυναικών Τουρκίας, Σοσιαλιστικής Φεμινιστική Κολεκτίβα) στη χάραξη και την παρακολούθηση πολιτικών είναι ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση της προστασίας των δικαιωμάτων των επιζώντων (16).

Οι γυναίκες με αναπηρίες στην Τουρκία αντιμετωπίζουν προκλήσεις, ιδίως όσον αφορά την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη. Τα φυσικά εμπόδια στις εγκαταστάσεις και η έλλειψη προσαρμοσμένων βοηθητικών συσκευών επιδεινώνουν την περιθωριοποίησή τους. Τα φεμινιστικά κινήματα έχουν επισημάνει αυτά τα ζητήματα, υποστηρίζοντας πολιτικές που αντιμετωπίζουν τις ανισότητες φύλου και αναπηρίας. Οι προσπάθειές τους στοχεύουν στη δημιουργία συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης που δεν είναι μόνο χωρίς αποκλεισμούς αλλά ανταποκρίνονται στις μοναδικές ανάγκες των γυναικών με αναπηρία. Αυτό περιλαμβάνει υπεράσπιση στοχευμένης χρηματοδότησης, εξειδικευμένη εκπαίδευση για εργαζόμενους στον τομέα της υγείας και εκστρατείες ευαισθητοποίησης του κοινού για τη μείωση του στίγματος κατά των γυναικών με αναπηρία (38).

Σε ένα ολοένα και πιο κατασταλτικό πολιτικό κλίμα, τα φεμινιστικά κινήματα έχουν προσαρμόσει τις στρατηγικές τους για να διατηρήσουν την υπεράσπισή τους. Ο ψηφιακός ακτιβισμός έχει γίνει ένα ισχυρό εργαλείο, που δίνει τη δυνατότητα στους ακτιβιστές να κινητοποιήσουν υποστήριξη, να ευαισθητοποιήσουν και να οργανώσουν εκστρατείες παρά τους κυβερνητικούς περιορισμούς στις δημόσιες διαμαρτυρίες. Για παράδειγμα, η καμπάνια «Πες Όχι στην απαγόρευση των αμβλώσεων» χρησιμοποίησε με επιτυχία διαδικτυακές πλατφόρμες για να συγκεντρώσει περισσότερες από 55.000 υπογραφές και να κερδίσει τη διεθνή προσοχή. Επίσης, η κινητοποίηση «από τα κάτω», όπως η ετήσια φεμινιστική νυχτερινής πορεία (Feminist Night March), έχει ως στόχο αντιμετώπιση ευρύτερων κοινωνικών ζητημάτων, όπως η οικονομική ανισότητα και τα δικαιώματα LGBTQA+. Οι γυναίκες έχουν υιοθετήσει νέες μορφές διαμαρτυρίας, όπως καλλιτεχνικές εγκαταστάσεις, δημόσιες παραστάσεις, και συγγραφή περιοδικών. Η

συνεργασία με διεθνείς φεμινιστικά δίκτυα ενίσχυσε περαιτέρω αυτές τις εκστρατείες, παρέχοντας πρόσθετους πόρους και ενισχύοντας την απήχησή τους (8, 39).

Η κυβέρνηση του Ερντογάν έχει σταθερά πλαισιώσει τα φεμινιστικά αιτήματα ως απειλές για τις παραδοσιακές οικογενειακές αξίες, πολώνοντας περαιτέρω την κοινή γνώμη. Παρά αυτές τις προκλήσεις, τα φεμινιστικά κινήματα έχουν επιδείξει αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα και προσαρμοστικότητα. Οι συμμαχίες και η αξιοποίηση των ψηφιακών πλατφόρμων έχει ενισχύσει τις φωνές τους, διασφαλίζοντας ότι τα αιτήματά τους παραμένουν μέρος του εθνικού και διεθνούς λόγου. Η αυξανόμενη δέσμευση των νεότερων γενεών μέσω του ακτιβισμού στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ωθεί την ανάπτυξη αυτών των κινήματων. Επιπλέον, οι συνεργασίες με διεθνείς οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν προσφέρει στις φεμινιστικές ομάδες μεγαλύτερους πόρους και προβολή, ενισχύοντας περαιτέρω τον αντίκτυπό τους. Οι φεμινίστριες συνεχίζουν να υποστηρίζουν πολιτικές που δίνουν έμφαση στη θεσμική αλλαγή, αναγνωρίζοντας ότι η αντιμετώπιση των βαθιά ριζωμένων κανόνων είναι απαραίτητη για την επίτευξη της ισότητας των φύλων στην υγειονομική περίθαλψη και πέρα από αυτήν (40).

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η μελέτη των φεμινιστικών κινημάτων στις χώρες ΜΑΒΑ, αναδεικνύει την διαφορετικότητα αυτών ως προς τις συνθήκες ανάπτυξης και την φύση των διεκδικήσεων τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της Παλαιστίνης, οι κινητοποιήσεις αναδείχθηκαν από «τα κάτω» -δηλαδή μέσα από τις ίδιες τις γυναικείς οντότητες και κοινότητες- με τις γυναίκες να αναζητούν λύσεις στα προβλήματα της καθημερινότητας, μέσω τοπικών δικτύων που οι ίδιες είχαν δημιουργήσει (π.χ. φορείς υποστήριξης κακοποιημένων γυναικών). Αντίθετα σε χώρες όπως η Αίγυπτος, τα κινήματα φαίνεται να επηρεάστηκαν από εξωτερικές πολιτικές και διεθνείς ατζέντες.

Από την δεκαετία του 1980 και έπειτα, οι γυναίκες οργανώσεις των χωρών αυτών αναζήτησαν διεθνή υποστήριξη, επιδιώκοντας νομιμοποίηση, και χρηματοδότηση. Υπό συγκεκριμένα πολιτικά καθεστάτα, γίνονται προσπάθειες εμπλοκής τους με την πολιτική δράση και διεκδικούν δικαιώματα σε θεσμικό επίπεδο, παρά τους κινδύνους για την ζωή και την οικογένεια τους. Τα παραπάνω, οδήγησαν στην διάσπαση του ενιαίου φεμινιστικού προφίλ, και στην δημιουργία διαφορετικών φεμινιστικών κοινοτήτων με διαφορετικούς στόχους και διεκδικήσεις. Ο κοσμικός και Ισλαμικός φεμινισμός, ο ακτιβισμός των Κούρδων και οι διεκδικήσεις των LGBTQIA+ ατόμων, είναι απόρροια των μοναδικών τοπικών προκλήσεων (7,8,11,12) .

Ως έθνος που απλώνεται από την Ανατολή μέχρι και την Δύση, τα φεμινιστικά κινήματα της Τουρκίας, έχουν διαμορφωθεί μέσα από προσπάθειες εκσυγχρονισμού και θρησκευτικού συντηρητισμού. Η μελέτη περίπτωσης της Τουρκίας, ανέδειξε τη δυναμική των φεμινιστικών κινημάτων υπό την ηγεσία του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, εστιάζοντας στις πολιτικές που επηρέασαν τη φύση και τα αποτελέσματα αυτών. Τα παραπάνω υπογραμμίζουν την πολυπλοκότητα της διαμόρφωσης των φεμινιστικών κινημάτων σε ένα περιβάλλον πολιτικής πόλωσης, όπου οι θρησκευτικές και πολιτισμικές αξίες επηρεάζουν τη δημόσια και ιδιωτική ζωή των γυναικών. Αναδείχθηκε πώς ο Ερντογάν εκμεταλλευόμενος τις φεμινιστικές ομάδες προσπάθησε να εξυπηρετήσει πολιτικά συμφέροντα, οδηγώντας στην αποδυνάμωση της συνεργασίας μεταξύ των φεμινιστικών κοινοτήτων και ενισχύοντας τις διαφορές τους.

Οι πολιτικές του ΑΚΡ, όπως η προώθηση της πατριαρχίας μέσω της έμφασης στη μητρότητα και την οικογένεια, έθεσαν τις γυναίκες στο επίκεντρο ως «φορείς» της τούρκικης ταυτότητας και παράδοσης. Παράλληλα, οι αλλαγές στη νομοθεσία, όπως η απόσυρση από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, και η ίδρυση κρατικά ελεγχόμενων γυναικείων ΜΚΟ, ενίσχυσαν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα φεμινιστικά κινήματα. Η περιορισμένη πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, ιδιαίτερα όσον αφορά την αναπαραγωγική υγεία, αποτέλεσε σημείο έντονης διαμάχης. Η προώθηση πολιτικών που περιορίζουν τις αμβλώσεις και η προβολή της μητρότητας ως πυλώνα της κοινωνίας ενίσχυσαν τις ανισότητες. Η κυβέρνηση, που χαρακτηρίζεται από θρησκευτικό

συντηρητισμό, διαμόρφωσε τις τακτικές που υιοθέτησαν οι ακτιβίστριες, οι οποίες αντέδρασαν μέσω καμπανιών ευαισθητοποίησης και συνεργασιών με διεθνείς φορείς για την άσκηση πίεσης (33,34,37).

Οι φεμινιστικές δράσεις στην Τουρκία δεν προέρχονται από ενιαίο φεμινιστικό κίνημα. Οι κοσμικές φεμινίστριες, επηρεασμένες από τις πολιτικές προσεγγίσεις του Κεμάλ Αττατούρκ, τάχθηκαν κατά των παραδοσιακών πατριαρχικών θεσμών, εστιάζοντας σε αιτήματα όπως η κατάργηση της μαντίλας στους δημόσιους χώρους. Αντίθετα, οι ισλαμικές φεμινίστριες, παρότι υιοθέτησαν μια πιο συντηρητική προσέγγιση, προώθησαν την ισότητα των φύλων μέσω θρησκευτικών κειμένων, δίνοντας έμφαση στην ανανέωση των ερμηνειών του Ισλάμ. Ένας τρίτος άξονας, οι Κούρδισσες γυναίκες, ανέδειξε τη διασταύρωση της έμφυλης και εθνοτικής ταυτότητας. Οι αγώνες των ατόμων LGBTQIA+ για πολιτική αναγνώριση εμπλουτίζουν τον φεμινιστικό ακτιβισμό (12,21,23,24).

Η ανάγκη αντιπολίτευσης προς το AKP, οδήγησαν κόμματα όπως το ρεπουμπλικάνο Λαϊκό Κόμμα (CHP) και το Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης (MHP), να εκσυγχρονίσουν την εικόνα τους και να δείξουν ότι δεν είναι κόμματα αποστασιοποιημένα από τα προβλήματα της Τούρκικης κοινωνίας αποκτώντας πιο ενεργή δράση στην διεκδίκηση των γυναικείων δικαιωμάτων. Τα παραπάνω έγιναν εμφανή, μέσα από την χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και της πραγματοποίησης εκδηλώσεων, σε διάφορες απομακρυσμένες περιοχές της χώρας (16).

Η αλληλεπίδραση με διεθνείς οργανισμούς, όπως η CEDAW και η υπογραφή της Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, ενίσχυσε τις φεμινιστικές διεκδικήσεις, παρέχοντας μοχλούς πίεσης προς την κυβέρνηση. Ωστόσο, η αποχώρηση από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης το 2021 αποκάλυψε την απομάκρυνση της Τουρκίας από διεθνή πρότυπα για την έμφυλη ισότητα, θέτοντας νέα εμπόδια στα γυναικεία κινήματα. Διαδηλώσεις ξέσπασαν σε πολλές πόλεις της χώρας, όπου χιλιάδες άνθρωποι εξέφρασαν την απογοήτευσή τους για την επιλογή της κυβέρνησης να προχωρήσει σε τόσο συντηρητικές πολιτικές. Σε διεθνές επίπεδο, οργανισμοί όπως τα Ηνωμένα Έθνη και η Ευρωπαϊκή Ένωση κάλεσαν την Τουρκία να ξανασκεφτεί την απόφασή της, υπογραμμίζοντας τον ρόλο της σύμβασης στην πρόληψη της βίας κατά των γυναικών (33).

Στην Τουρκία, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν αποδειχθεί σημαντικά εργαλεία για την προώθηση των γυναικείων δικαιωμάτων, ιδιαίτερα μέσω της χρήσης ψηφιακών πλατφόρμων. Πλατφόρμες όπως το facebook, το twitter, το Instagram έχουν δώσει στις γυναίκες φωνή, επιτρέποντάς τους να μοιραστούν τα μηνύματα τους και να απαιτήσουν αλλαγή σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Για παράδειγμα, εκστρατείες όπως η υπεράσπιση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης ενισχύθηκαν μέσω της διαδικτυακής κοινοποίησης ιστοριών θυμάτων και της προβολής διαδηλώσεων, αποκτώντας απήχηση. Ιστορίες έχουν εμπνεύσει κινήματα σε εθνικό επίπεδο, ενώνοντας γυναίκες και συμμάχους μέσω των hashtags ζητώντας δικαιοσύνη. Στην περίπτωση της άμβλωσης, οι

κινητοποιήσεις τους απέτρεψαν την θεσμοθέτηση της πρότασης Ερντογάν, του χρονικού περιθωρίου των 4 εβδομάδων. Ταυτόχρονα, πραγματοποιούνται μεταβολές στον τομέα της ιατρικής εκπαίδευσης, καθώς και στη δίκαιη πρόσβαση των γυναικών με αναπηρία σε δομές υγειονομικής φροντίδας μακροπρόθεσμα και σταδιακά- πετυχαίνοντας μικρούς στόχους. Παρά τις κυβερνητικές αντιδράσεις, δείχνουν την ανθεκτικότητα και την αποφασιστικότητα των γυναικών που αγωνίζονται για μια πιο ισότιμη κοινωνία (40,41).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα διπλωματική εργασία μελέτησε τις φεμινιστικές κινηματικές δράσεις, που αναπτύχθηκαν στην Τουρκία, κατά την διακυβέρνηση του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, ως απάντηση στις πολιτικές υγείας.

Στο θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης γίνεται εκτενής αναφορά στο ιστορικό υπόβαθρο των φεμινιστικών κοινοτήτων των χωρών της MABA και της ανάδυσής τους, λόγω των κοινών ιστορικών, πολιτικών και πολιτισμικών συνθηκών σε κάθε χώρα – περιοχή. Ο λόγος που η Τουρκία μελετάται σε σύγκριση με άλλες περιπτώσεις φεμινιστικών κινήματων των χωρών αυτών και όχι με τον δυτικό φεμινισμό, έγκειται στις διαφορετικές ταυτότητες που έχουν αναπτυχθεί μέσα στο κίνημα και στους ποικίλους στόχους που επιδιώκονται. Όπως εντοπίζεται και σε προηγούμενες μελέτες περίπτωσης που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτή την μελέτη, οι γυναικείες ομάδες και οργανώσεις στη Μέση Ανατολή παρουσιάζουν ποικιλία όσον αφορά την ανεξαρτησία και την δράση τους, τον πολιτικό τους προσανατολισμό, τις εθνικές και διεθνείς σχέσεις τους, και τον αριθμό των μελών τους. Εντός αυτών των ομάδων τα μέλη διαφέρουν ως προς τα κίνητρα, το ιδεολογικό τους υπόβαθρο, τους στόχους και τον βαθμό συμμετοχής τους στις δραστηριότητες. Ο γυναικείος ακτιβισμός στη Μέση Ανατολή, συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας, βρίσκεται στο επίκεντρο πολιτισμικών αλλαγών που προκύπτουν από ισλαμιστικούς λόγους. Η ιδέα των γυναικών ως «φύλακες της παράδοσης» παραμένει σημαντική σε όλη τη Μέση Ανατολή (1,42).

Ο φεμινισμός στην Τουρκία είναι βαθιά συνυφασμένος με ευρύτερους πολιτικούς αγώνες, όπως η κοσμικότητα και η κοινωνική αλλαγή. Από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923, οι γυναίκες έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στον εκσυγχρονισμό της χώρας, καθώς η απελευθέρωσή τους θεωρήθηκε κρίσιμη για την επίτευξη των στόχων προόδου του κράτους. Στη δεκαετία του 1980, το φεμινιστικό κίνημα αναπτύχθηκε εν μέσω πολιτικών αναταραχών και κοινωνικών αναταραχών, ιδιαίτερα μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα. Μέχρι τη δεκαετία του 1990, στόχοι του φεμινισμού ήταν η καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών, και η αντιμετώπιση της κοινωνικής περιθωριοποίησης. Ταυτόχρονα, η άνοδος του πολιτικού Ισλάμ και η συμμετοχή των Κούρδων γυναικών πρόσθεσαν άλλαξαν το πολιτικό τοπίο της χώρας, οδηγώντας στην ανάπτυξη διαφορετικών φεμινιστικών ταυτοτήτων και πολιτικών αιτημάτων.

Ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, προέρχεται από μια μεσαία οικονομικής τάξης οικογένεια και ξεκίνησε την πολιτική του πορεία ως φοιτητής. Από την αρχή, επικεντρώθηκε στην κοινωνική δικαιοσύνη και το Ισλάμ. Το 2001 ίδρυσε το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP), το οποίο αρχικά προώθησε την οικονομική ανάπτυξη και την ενίσχυση της συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική. Ωστόσο, μετά το 2011, το κόμμα ακολούθησε πιο συντηρητικές και θρησκευτικές πολιτικές, περιορίζοντας τα δικαιώματα των γυναικών και καταστέλλοντας φεμινιστικές φωνές. Η πορεία του Ερντογάν, από

δήμαρχος έως πρόεδρος, αντανακλά τις αλλαγές στην Τουρκία, με τον ίδιο να επιδιώκει την εδραίωση μιας "Νέας Τουρκίας", βασισμένης στην προώθηση της τουρκικής ταυτότητας και των παραδοσιακών αξιών.

Από την εκλογή του Ερντογάν, ο γυναικείος ακτιβισμός στην Τουρκία αντιμετωπίζει δυσκολίες στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων των γυναικών, κυρίως στον τομέα της υγείας. Ο γυναικείος ακτιβισμός προσπαθεί να καταπολεμήσει τις ανισότητες, στον τομέα της ιατρικής και να προστατεύσει τα αναπαραγωγικά δικαιώματα των γυναικών (όπως ο περιορισμός των αμβλώσεων). Παρά τις προκλήσεις -όπως η αποχώρηση από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης και οι πολιτικές που περιορίζουν την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας- οι γυναίκες συνεχίζουν να αγωνίζονται, χρησιμοποιώντας ψηφιακές πλατφόρμες και συνεργασίες με διεθνείς οργανισμούς για να στηρίξουν τις εκστρατείες τους.

Μελλοντικές μελέτες, θα μπορούσαν να διερευνήσουν σε ποιον βαθμό η δράση των φεμινιστικών συλλογικοτήτων είναι συμπεριληπτική και κατά πόσο είναι εφικτή η συμμετοχή γυναικών χαμηλότερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων ή γυναικών προερχόμενες από επαρχιακές πόλεις. Επίσης, θα ήταν ενδιαφέρον να διερευνηθούν οι επιπτώσεις της φεμινιστικής δράσης στην προσωπική και κοινωνική ζωή αυτών των γυναικών. Η πρόοδος του κινήματος εξαρτάται από την ικανότητά του να ανοίξει τις πόρτες σε περισσότερες γυναίκες, δίνοντας προτεραιότητα στις γυναίκες απο πιο περιθωριοποιημένα κοινωνικά στρώματα, προσφέροντας τους τη δυνατότητα να ακουστούν και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Al-Ali N. Women's Movements in the Middle East: Case Studies of Egypt and Turkey. 1 Ιανουάριος 2002;
2. Kikoski CK. Feminism in the Middle East: Reflections on Ethnographic Research in Lebanon. *Journal of Feminist Family Therapy*. 24 Αύγουστος 2000;11(4):131–46.
3. Grey S, Sawyer M, επιμελητές. *Women's Movements: Flourishing or in abeyance?* London: Routledge; 2008. 208 σ.
4. Mapping Arab Women's Movements: A Century of Transformations from Within [Διαδίκτυο]. American University in Cairo Press; 2012 [παρατίθεται 12 Φεβρουάριος 2023]. Διαθέσιμο στο: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt15m7hb5>
5. Edinburgh University Press Books [Διαδίκτυο]. [παρατίθεται 25 Μάιος 2024]. *Gender, Governance and Islam*. Διαθέσιμο στο: <https://edinburghuniversitypress.com/book-gender-governance-and-islam.html>
6. Άννα Καραμάνου. *Η Ευρώπη και τα δικαιώματα των γυναικών*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ; 2015. 712 σ.
7. Eyadat Z. Islamic Feminism: Roots, Development and Policies. *Global Policy*. 2013;4(4):359–68.
8. Olney A. Feminisms in the Middle East: Making strides from the margins. *Aletheia* [Διαδίκτυο]. 2017 [παρατίθεται 19 Αύγουστος 2024];2(2). Διαθέσιμο στο: <https://alphachihonor.org/wp-content/uploads/Aletheia/2017-V2-2/Feminisms-in-the-Middle-East-Olney.pdf>
9. *Feminists, Islam, and Nation* | Princeton University Press [Διαδίκτυο]. 1996 [παρατίθεται 17 Οκτώβριος 2024]. Διαθέσιμο στο: <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691026053/feminists-islam-and-nation>
10. Glas S, Alexander A. Explaining Support for Muslim Feminism in the Arab Middle East and North Africa. *Gender & Society*. 1 Ιούνιος 2020;34(3):437–66.
11. Bengio O. Game Changers: Kurdish Women in Peace and War. *The Middle East Journal*. 2016;70(1):30–46.
12. Divine-Léna TCHUISSEU. LGBTQIA+ activism in Middle Eastern and North African (MENA) countries: between repression and determination [Διαδίκτυο]. Institut du Genre en Géopolitique. 2021 [παρατίθεται 19 Αύγουστος 2024].

Διαθέσιμο στο: <https://igg-geo.org/en/2021/03/25/lgbtqia-activism-in-middle-eastern-and-north-african-mena-countries-between-repression-and-determination/>

13. SAGE Publications Ltd [Διαδίκτυο]. 2024 [παρατίθεται 17 Οκτώβριος 2024]. Case Study Research and Applications. Διαθέσιμο στο: <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/case-study-research-and-applications/book250150>
14. Ebneyamini S, Sadeghi Moghadam MR. Toward Developing a Framework for Conducting Case Study Research. *International Journal of Qualitative Methods*. 1 Δεκέμβριος 2018;17(1):1609406918817954.
15. Atasoy Y. Two Imaginaries of Citizenship in Turkey: the Republican and ‘Ethical’ Models. *International Journal of Politics, Culture, and Society*. 2011;24(3/4):105–23.
16. Έφη Κάννερ, Βογιατζή Κατερίνα, Ροδιάνθη Γαβαλάκη ΜΑ. ΤΟΥΡΚΙΑ - ΒΙΑ, ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ [Διαδίκτυο]. Αθήνα: Ηρόδοτος; 2018 [παρατίθεται 26 Φεβρουάριος 2023]. Διαθέσιμο στο: <https://www.politeianet.gr/books/9789604852659-sullogiko-irodotos-tourkia-bia-antistasi-kai-politiki-ston-kairo-tis-krisis-290421>
17. Toktas S, Cindoglu D. Modernization and Gender: a history of girls’ technical education in Turkey since 1927. *Women’s History Review*. 1 Νοέμβριος 2006;15(5):737–49.
18. Coşar S, Onbaşı FG. Women’s Movement in Turkey at a Crossroads: From Women’s Rights Advocacy to Feminism. *South European Society and Politics*. 1 Σεπτέμβριος 2008;13(3):325–44.
19. White JB. State Feminism, Modernization, and the Turkish Republican Woman. *NWSA Journal*. 2003;15(3):145–59.
20. Waves of feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish women’s movements in an era of globalization [Διαδίκτυο]. [παρατίθεται 4 Σεπτέμβριος 2024]. Διαθέσιμο στο: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19448950903507388>
21. Dokumaci P. Disagreement, Dialogue and Representation: The Role of AKP on the Relationship between Islamic Feminists and Secularist Feminists in Turkey [Διαδίκτυο]. Rochester, NY; 2012 [παρατίθεται 11 Δεκέμβριος 2022]. Διαθέσιμο στο: <https://papers.ssrn.com/abstract=2107877>
22. Κάννερ Ε. Άνδρες και γυναίκες στην τροχιά του εκσυγχρονισμού: Ο τουρκικός εκσυγχρονισμός από τη σκοπιά των έμφυλων σχέσεων. *Ηρόδοτος*; 2021. 359 σ.
23. Durmuş D. Middle Eastern Feminisms: A Phenomenological Analysis of the Turkish and the Iranian Experience. *Comparative and Continental Philosophy*. 2 Σεπτέμβριος 2018;10(3):221–37.

24. GACLAYAN HANDAN. ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΟ ΚΟΥΡΔΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ [Διαδίκτυο]. Κωνσταντινούπολη: Red Marks; 2007 [παρατίθεται 27 Φεβρουάριος 2023]. Διαθέσιμο στο: <https://www.politeianet.gr/books/9786185473051-caglayan-handan-red-marks-gunaikes-sto-kourdiko-kinima-327245>
25. Çaha Ö. The Kurdish Women's Movement: A Third-Wave Feminism Within the Turkish Context. *Turkish Studies* [Διαδίκτυο]. 1 Σεπτέμβριος 2011 [παρατίθεται 5 Σεπτέμβριος 2024]; Διαθέσιμο στο: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683849.2011.604211>
26. Recep Tayyip Erdogan | World Leaders Forum [Διαδίκτυο]. [παρατίθεται 11 Δεκέμβριος 2024]. Διαθέσιμο στο: <https://worldleaders.columbia.edu/directory/recep-tayyip-erdogan>
27. Η ΝΕΑ ΤΟΥΡΚΙΑ ΤΟΥ ΕΡΝΤΟΓΑΝ [Διαδίκτυο]. [παρατίθεται 27 Νοέμβριος 2024]. Διαθέσιμο στο: <https://www.politeianet.gr/books/9786188312609-insel-ahmet-diametros-ike-i-nea-tourkia-tou-erntogan-269842>
28. Güneş A, Ezikoğlu Ç. Legal and Political Challenges of Gender Equality and Crimes Against Women in Turkey: The Question of Istanbul Convention. 2 Ιανουάριος 2023;
29. Güneş-Ayata A, Doğangün G. Gender Politics of the AKP: Restoration of a Religio-conservative Gender Climate. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* [Διαδίκτυο]. 2 Νοέμβριος 2017 [παρατίθεται 4 Δεκέμβριος 2024]; Διαθέσιμο στο: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19448953.2017.1328887>
30. Strategies of discrediting: attacks on feminist activists in Turkey [Διαδίκτυο]. [παρατίθεται 3 Δεκέμβριος 2024]. Διαθέσιμο στο: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13552074.2023.2184529>
31. Bayar T. Turkey's withdrawal from Istanbul Convention: international human rights regime vis-à-vis authoritarian survival. *Turkish Studies* [Διαδίκτυο]. 1 Ιανουάριος 2024 [παρατίθεται 3 Δεκέμβριος 2024]; Διαθέσιμο στο: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683849.2023.2262721>
32. European Center for Populism Studies (ECPS), Yilmaz I. The AKP's Authoritarian, Islamist Populism: Carving out a New Turkey [Διαδίκτυο]. European Center for Populism Studies (ECPS); 2021 Φεβρουαρίου [παρατίθεται 22 Δεκέμβριος 2024]. Διαθέσιμο στο: <https://www.populismstudies.org/the-akps-authoritarian-islamist-populism-carving-out-a-new-turkey/>
33. Securitization of gender as a modus operandi of populism: anti-gender discourses on the Istanbul Convention in the context of AKP's illiberal transformation [Διαδίκτυο]. [παρατίθεται 22 Δεκέμβριος 2024]. Διαθέσιμο στο: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14683857.2023.2262227#abstract>

34. Arat Y. Democratic Backsliding and the Instrumentalization of Women's Rights in Turkey. *Politics & Gender*. Δεκέμβριος 2022;18(4):911–41.
35. MIDIK O, AYTUĞ KOŞAN AM, COSKUN O, BAYKAN Z, SÜREL KARABILGIN ÖZTÜRKÇÜ Ö, ŞENOL Y. Gender in Medical Education in Turkey: The Intern Perspective. *J Adv Med Educ Prof*. Οκτώβριος 2020;8(4):149–57.
36. UNFPA Türkiye [Διαδίκτυο]. [παρατίθεται 4 Ιανουάριος 2025]. Gender Equality. Διαθέσιμο στο: <https://turkiye.unfpa.org/en/topics/gender-equality>
37. The feminist movement during the AKP era in Turkey: challenges and opportunities. ResearchGate [Διαδίκτυο]. 2016 [παρατίθεται 4 Δεκέμβριος 2024]; Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/297593170_The_feminist_movement_during_the_AKP_era_in_Turkey_challenges_and_opportunities
38. UN Women – Europe and Central Asia [Διαδίκτυο]. 2024 [παρατίθεται 4 Ιανουάριος 2025]. New report highlights challenges and rights of women with disabilities in Türkiye. Διαθέσιμο στο: <https://eca.unwomen.org/en/stories/news/2024/12/new-report-highlights-challenges-and-rights-of-women-with-disabilities-in-turkiye>
39. The Asfari Institute for Civil Society and Citizenship. The Asfari Institute for Civil Society & Citizenship. 2023 [παρατίθεται 19 Αύγουστος 2024]. From Histories to Futures: A Mapping of Feminist Movements in the MENA Region. Διαθέσιμο στο: <https://asfariinstitute.org/2023/07/31/from-historiesto-futures-a-mapping-of-feminist-movements-in-the-mena-region/>
40. Zihnioğlu Ö, Kourou NS. Unravelling anti-feminist social network in Turkey: An Analysis of Actors, relationships and political influence. *Mediterranean Politics*. 0(0):1–22.
41. DiNçer P. Digital Feminist Activism in Turkey: Has Long-Awaited Fourth Wave Feminism Arrived? *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*. 31 Μάιος 2023;6(1):282–303.
42. Women, Islam and the State on JSTOR [Διαδίκτυο]. [παρατίθεται 6 Ιανουάριος 2025]. Διαθέσιμο στο: <https://www.jstor.org/stable/3012623>